

DOPAD APPONYIHO ŠKOLSKÝCH ZÁKONOV NA ĽUDOVÉ ŠKOLSTVO NA VÝCHODE SLOVENSKA¹

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Od prijatia Apponyiho školských zákonov v roku 1907, ako aj vykonávacích nariadení ministerstva školstva k týmto zákonom, ktoré zavřšili proces poštátneia a tým aj pomadžarčenia nemađarského, teda i slovenského ľudového školstva v Uhorsku, uplynie 110 rokov. Zapadali do celkovej tendencie školskej politiky uhorských vlád po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867, najmä od roku 1879. V rámci týchto trendov dochádzalo v oblasti ľudového školstva k postupnému oslabovaniu školstva s nemađarským vyučovacím jazykom. Prejavilo sa to v legislatívnych opatreniach – prijímaním viacerých zákonov a administratívnych opatrení, ktoré viedli k odnárodňovaniu nemađarských ľudových škôl v záujme úsilia uhorských politických garnitúr sformovať kompaktný, jednorečový mađarský politický národ. K realizácii tejto idey mala prispieť predovšetkým škola a školská výchova mládeže. Pred verejnosťou ich uhorská vláda schvaľovala ako opatrenia rozširujúce znalosti z mađarského jazyka ako štátneho jazyka, čím sa vraj národnostiam dávala možnosť uplatnenia v politickom, hospodárskom i kultúrnom živote.

V roku 1907 panovník František Jozef I. sankcionoval zákony, ktoré uhorskému snemu predložil na schválenie minister školstva Albert Apponyi. Cieľom týchto školských zákonov bola spomínaná mađarizácia národnostného ľudového školstva. Sám Apponyi to priznal súkromne i verejne, ale ani ďalší mađarskí politici sa tým netajili. Čo vlastne Apponyiho školské zákony stanovovali? Napr. paragraf 19 tohto zákona nariaďoval, aby v školách s vyučovacou rečou nemađarskou bez ohľadu na to, či dostávajú podporu od štátu či nie, musí sa vo všetkých triedach učiť mađarská reč – podľa učebného plánu a rozsahu týždenných hodín ministrom školstva vydaného v takej miere, aby nemađarské dieťa koncom štvrtého roku bolo schopné vyjadriť svoje myšlienky v mađarskej reči tak ústne, ako aj písomne.² Pre slovenské deti, ktoré pred vstupom do školy nevedeli vôbec mađarsky, to bolo veľmi náročné. Ak chcel učiteľ splniť túto požiadavku a školskí inšpektori veľmi dôsledne sledovali práve vyučovanie mađarčiny, musel zanedbávať výučbu ostatných predmetov.³

Zásľuhu na založení slovenských, resp. slovensko-mađarských ľudových škôl mali predovšetkým cirkvi – rímsko-katolícka, evanjelická a. v. a čiastočne i grécko-katolícka. Práve vo vzťahu k nim urobili Apponyiho školské zákony zmeny. Dovolili síce cirkvám, aby školy aj naďalej vydržovali, avšak autonómie, ktorými dovtedy disponovali (mali právo určiť vyučovaciu reč a učivo, vymenovať vyučujúcich,

- 1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-15-0036 *Východné Slovensko v 19. a 20. storočí vo vzťahu centra a periférie*.
- 2 Štátny archív Prešov. Fond Šarišská župa, sign. 466. Sprievodný list k Učebným plánom správcov cirkevných škôl.
- 3 Po roku 1909 pribudlo nariadenie o povinnom vyučovaní náboženstva v mađarčine, ktoré znamenalo bezpodmienečné mađarizovanie celej školskej sústavy.

uskutočňovať disciplinárne práva a pod.) ich zbavili. Zákon bol vlastne zaobaleným zoštátnením konfesijných škôl na útraty cirkvi.

Správcovia cirkevných ľudových škôl, ako aj štátni školskí inšpektori v jednotlivých župách aj východného Slovenska obdržali od ministra školstva Alberta Apponyiho 14. novembra 1908 rozpracovaný Učebný plán vyučovania maďarského jazyka v ľudových školách s nemaďarským vyučovacím jazykom. K nemu bola pripojená ministerstvom vypracovaná Príručka k používaniu učebných plánov maďarského jazyka v školách s nemaďarským vyučovacím jazykom.

Neblahé následky uskutočňovania uhorských školských zákonov najmä Apponyiho na rozvoj slovenského ľudového školstva na východnom Slovensku (s upriamením sa na štyri župy – spišskú, šarišskú, zemplínsku a abovskú) dokazujú aj údaje z rokov 1876 – 1913. V Spišskej župe v roku 1876 bolo zo všetkých 229 ľudových škôl 128 slovenských (slovensko-maďarských), v roku 1901 ich bolo 131 z 246 ľudových škôl (teda viac než 50 %). Po prijatí Apponyiho školských zákonov došlo k prudkému poklesu slovenských, resp. slovensko-maďarských ľudových škôl v roku 1908 na 44 (z 235) a v roku 1913 na ešte menej – 26 slovenských resp. slovensko-maďarských ľudových škôl (z 234). V Šarišskej župe sa dôsledky Apponyiho zákonov prejavili oveľa nepriaznivejšie. V roku 1876 zo všetkých 264 ľudových škôl bolo 141 slovenských, resp. slovensko-maďarských, v roku 1895 122 (z 257), t. j. necelých 50 %, v roku 1901 ešte 109 slovenských ľudových škôl (z 269). Avšak po prijatí Apponyiho zákonov v roku 1908 ich bolo už len šesť (z celkového počtu 244) a v roku 1913 ani jedna (spolu 267 ľudových škôl). Podobne nepriaznivá situácia panovala v Zemplínskej župe. Tu bolo v roku 1876 všetkých ľudových škôl 438 a z nich 133 slovenských (slovensko-maďarských), v roku 1895 ich bolo 98 (zo 439), v roku 1901 70 (zo 428), v roku 1908 už len tri (zo 435) a v roku 1913 už boli všetky (462) len s maďarskou vyučovacou rečou! V Abovsko-turnianskej župe bola situácia v neprospech slovenčiny najhoršia. Zo všetkých 276 ľudových škôl v roku 1876 bolo slovenských, resp. slovensko-maďarských 36, v roku 1895 ich počet poklesol na 28 (z 273), v roku 1901 ich bolo už len 10 a v rokoch 1908 – 1913 nefungovala ani jedna ľudová škola s vyučovacou rečou slovenskou (či slovensko-maďarskou). V Košiciach boli v rokoch 1876 až 1913 všetky ľudové školy maďarské.⁴

Z uvedeného prehľadu je zjavné, že na východe Slovenska dochádzalo od roku 1879 k postupnému poklesu počtu ľudových škôl so slovenskou vyučovacou rečou. Prudký úbytok bol najmä po prijatí Apponyiho školských zákonov, keď sa ich počet zredukoval na zanedbateľný počet. Podľa maďarských školských štatistík v roku 1912/1913 nebola ani jedna ľudová škola s vyučovacím jazykom slovenským v troch (zo štyroch) východoslovenských župách šarišskej, zemplínskej a abovsko-turnianskej.⁵

4 POTEMRA, Michal. Školská politika maďarských vlád na Slovensku na rozhraní 19. a 20. storočia. In *Historický časopis*, roč. 26, 1978, č. 4, s. 533.

5 POTEMRA, Michal. Školská politika maďarských vlád na Slovensku na rozhraní 19. a 20. storočia. In *Historický časopis*, roč. 26, 1978, č. 4, s. 522.

Použitá literatúra:

- POTEMRA, Michal. Školská politika maďarských vlád na Slovensku na rozhraní 19. a 20. storočia. In *Historický časopis*, roč. 26, 1978, č. 4, s. 497 – 536.
- POTEMRA Michal. *Školstvo na Slovensku v rokoch 1901 – 1918*. Martin : Matica slovenská, 1993, s. 80 – 100.
- BOKES, František. Príspevok k uhorskej školskej politike v r. 1848-1918 so zreteľom na Slovákov. In *Historický časopis*, roč. 3, 1955, č. 3, s. 395
- Dejiny Slovenska IV*. Zost. Pavel Hapák. Bratislava : Veda, 1986.
- PODRIMAVSKÝ, Milan. Politika a slovenské školstvo na začiatku 20. storočia. In *Dejiny školstva a pedagogiky na Slovensku*. Bratislava : Ústav informácií a prognóz školstva, s. 7 – 15. ISBN 978-80-7098-464-2
- KIPS, Milan. Školská legislatíva na Slovensku na prelome 19. a 20. storočia. In *Dejiny školstva a pedagogiky na Slovensku*. Bratislava : Ústav informácií a prognóz školstva, s. 16-25. ISBN 978-80-7098-464-2
- Školská bieda. In *Národné noviny*, roč. 38, 1907, č. 98, s. 1.
- Ešte raz o školskej biede. In *Národné noviny*, roč. 38, 1907, č. 99, s. 1.
- Štátny archív Prešov. Fond Šarišská župa sign. 466. *Sprievodný list k Učebným plánom správcov cirkevných škôl*.